

Sobota jako znamení věrnosti Bohu: Adventisté sedmého dne ve střetu s totalitními režimy 20. století v Československu

Michal Balcar

Seventh-day Sabbath as a Sign of Christian Loyalty: The Seventh-day Adventists in the Conflict with Totalitarian Regimes in the 20th Century Czechoslovakia The subject matter of this article is to describe and analyse the conflict between the Seventh-day Adventists and totalitarian regimes in Czechoslovakia. It explains the reasons why the clash occurred, with specific emphasis on the role the Sabbath (Saturday) observance plays in the Adventist theology, and eschatology in particular. There are some cases of persecution due to the Sabbath observance during the time of National socialism, however the conflict intensified especially during the 50s and 60s, when a number of Adventists were imprisoned. There were two points of conflict, namely mandatory military service and school attendance. The school attendance issue disappeared in 1968 when two-day weekend was introduced in Czechoslovakia, however Adventist soldiers struggled even in the 70s and 80s. The whole problem disappeared only after 1989.

Keywords: Seventh-day Adventists, Sabbath (Saturday) observance, totalitarian regimes, national socialism, communism, persecution

Tento článek si klade za cíl popsat střet mezi adventisty sedmého dne¹ a totalitními režimy v Československu o možnost „světit“² sobotu jakožto den odpočinku a bohoslužby. Sobota jako bohoslužebný den je nejvýraznějším vnějším odlišovacím znakem adventistů od ostatních křesťanských denominací. Tento článek chce argumentovat ve prospěch teze, že právě tím, že definuje identitu adventistů, stal se boj o sobotu klíčovým ohniskem střetu s totalitními režimy 20. století, tj. jak s národním socialismem (1938–1945), tak s režimem lidově demokratickým (1948–1989). Pro oba politické režimy se jednalo o spor, který jednoduše vycházel pouze z potřeby zvýšit pracovní úsilí obyvatelstva (např. v případě nuceného nasazení). Pro adventisty se jednalo o spor ideologický, zásadní a klíčový. Aby byla ozřejmena jejich hlubší

1 Záměrně zde není použit termín „Církev adventistů sedmého dne“, jelikož do roku 1950 fungovali adventisté v Československu jako spolek pod různými názvy – Československá jednota adventistů sedmého dne, Českomoravská jednota adventistů sedmého dne. Teprve v roce 1950 získali adventisté status státem uznané církve.

2 Termín „světit“ je zde použit v uvozovkách, jelikož se jedná o typický český jazykový úzus spojený s překladem Bible kralické: „Pomni na den sobotní, abys jej světil.“

motivace vstoupit do konfliktu s režimem, nabídne tento článek stručnou analýzu teologického pojetí sobotního dne v kontextu adventismu. Rozsah tohoto konfliktu je překvapivý vzhledem ke skutečnosti, že adventisté sami sebe definují jako církev apolitickou, jež klade velký důraz na odluku církve od státu.

Stav bádání k tématu

Klíčovou prací věnující se tématu je publikovaná dizertační práce Jiřího Piškuly *Dějiny Církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.³ Piškulův přístup je syntetický a fenoménu se věnuje v rámci širšího líčení dějin denominace. Tento článek si oproti tomu klade za cíl nabídnout čtenáři spíše analytický průřez, který přispěje také vysvětlením důležitosti fenoménu sobotní observance pro adventisty.

Částečné zmínky k tématu obsahuje například práce Jana Synka *Svobodni v nesvobodě*,⁴ z regionálního pohledu pak *V hodině velké zkoušky* Jana Kafky.⁵ K dispozici je také několik klasifikačních prací, které se tématu věnují. Podstatná je diplomová práce Pavla Jadlovského z TFJU s názvem *Perzekuování adventisté sedmého dne v komunistickém Československu*.⁶

Adventisté sedmého dne jako (spíše) apolitická církev

Hnutí adventistů sedmého dne má své kořeny ve Spojených státech 19. století. Název je pro českého čtenáře poněkud matoucí, jelikož „sedmým dnem“ zmíněným v názvu není míněna neděle, nýbrž sobota.

Vznik hnutí, jež se později proměnilo ve standardní křesťanskou denominaci, má kořeny v tzv. milleritském hnutí, jež zasáhlo křesťanstvo v USA v první polovině 40. let 19. století pomocí vybičování eschatologického očekávání.⁷ William Miller, jenž propůjčil hnutí své jméno, přinesl specifický výklad

3 Jiří Piškula, *Dějiny Církve adventistů sedmého dne v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Advent-Orion, 2009.

4 Jan Synek, *Svobodni v nesvobodě: Náboženský život ve věznicích v období komunistického režimu*, Praha: Vyšehrad – Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, 31–34.

5 Jan Kafka, *V hodině velké zkoušky: Církevní politika státu v severovýchodních Čechách v letech 1948–1960*, Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017, 348–356.

6 Pavel Jadlovský, *Perzekuování adventisté sedmého dne v komunistickém Československu*, diplomová práce, Jihočeská univerzita, České Budějovice, 2009.

7 V češtině nabízí stručný přehled dějin světového adventismu publikace: George R. Knight, *Adventismus v proměnách času*, Praha: Advent-Orion, 2003. V angličtině, potažmo dalších

biblické starozákonní knihy Daniel, na jehož základě se měl Ježíš Kristus vrátit na zemi v roce 1844. Na troskách hnutí, jež ztratilo svůj *raison d'être*, v okamžiku, kdy očekávaná parúsie nenastala, vzniklo několik křesťanských skupin, mj. budoucí adventisté sedmého dne. Ti si k stálému důrazu na blízkost eschatologických událostí přidali ještě přesun bohoslužebného dne z neděle na sobotu.⁸

Adventisté se od svých počátků profilují jako výrazně náboženské, spíše uzavřené společenství, které nejeví zájem o běžné politické dění.⁹ Tímto svým důrazem zřetelně navazují na radikálně reformační proudy, jejichž vliv na americké křesťanstvo byl a je mnohem výraznější nežli např. v Evropě. Již v 19. století se například živě řešila otázka, zda by se adventisté měli účastnit voleb či nikoli.¹⁰

V této oblasti teologie, tj. vztahu církve ke světské moci, patří mezi klíčové důrazy adventismu odluka církve a státu, jež je chápána jako záruka náboženské svobody. Adventisté tento svůj postoj podporují vydáváním časopisu věnovaného náboženské svobodě s názvem *Liberty*. Časopis je vydáván od roku 1906 a v deklaraci principů, z nichž vychází, se říká: „[...] náboženská svoboda je nejlépe uplatňována, když jsou stát a církve odděleny,“ a možná ještě výrazněji: „Pokusy spojit církve a stát nejsou dobré ani pro církve ani

světových jazycích, existuje k tématu celá řada publikací. Oficiální církevní verze historie denominace je zachycena v *Seventh Day Adventist Encyclopedia (Commentary Reference Series)*, B.m.: Review & Herald Publishing, 2015. Kritický pohled na dějiny adventismu nabízí např. Malcolm Bull – Keith Lockhart, *Seeking a Sanctuary: Seventh-day Adventism and the American Dream*, New York: Harper & Row, 1989. Kritický pohled na postavu zakladatelky adventismu, Ellen Whiteovou, nabízí Terrie Aamodt – Land Dopp (eds.), *Ellen Harmon White: American Prophet*, New York: Oxford University Press, 2014.

- 8 Ohledně doktrinnálního vývoje adventismu v češtině viz George R. Knight, *Hledání identity: vývoj věrouky adventistů sedmého dne*, Praha: Luxpress, 2007; přehled adventistické věrouky nabízí *Adventisté sedmého dne věří: Výklad základních věroučných článků Církve adventistů sedmého dne*, Praha: Advent-Orion, 1999.
- 9 Vynikající přehled vztahu adventistů sedmého dne a většinové společnosti viz Malcom Douglas, *Adventism and the American republic: the public involvement of a major apocalyptic movement*, Knoxville: The University of Tennessee Press, 2001. Hlubší studie k specifickému tématu viz Samuel G. London, *Seventh-day Adventists and the Civil Rights Movement*, Jackson: University of Mississippi Press, 2009.
- 10 Debata byla uzavřena s tím, že by se adventisté měli politického zapojení vstříhat, nicméně pokud se jedná o otázku morálky, měli by připojit svůj hlas: “Though the question of whether or not to vote had been a matter of considerable debate among Adventists, a consensus was emerging about the appropriateness of using the ballot, according to individual conscience, to exert an influence for the right.” Douglas, *Adventism and the American republic*, 36.

pro stát, narušují lidská práva a mají v sobě potenciál pro vznik pronásledování.¹¹ Zvláště tento druhý z citovaných principů jasně naznačuje, že spojení náboženství a politiky adventisté vnímají jako potenciální (ale spíše nevyhnutelnou) příčinu náboženské perzekuce. Tomu odpovídá i jejich čtení dějin – viz parafráze církevních dějin z pera klíčové autorky hnutí Ellen Whiteové s názvem *Vítězství lásky Boží*, které klade důraz právě na momenty perzekuce menších křesťanských církví během středověku i novověku.¹²

V českých zemích se první adventisté objevili na konci 19. století, přičemž první misionáři přicházeli z Německa, jež bylo v 19. století a první polovině 20. století pro adventismus nejsilnější baštou.¹³ Během první republiky adventisté intenzivně rozvíjeli svou činnost, byť oficiálně pod hlavičkou spolku. Jako církev byli státem uznáni teprve v roce 1950. Do vzniku proktorátu provozovali misijní školu, nakladatelství a byli jinak misijně velmi aktivní. Počet adventistů v roce 1937 dosahoval cca 3000 členů.¹⁴

Role soboty v teologii adventistů sedmého dne

K pochopení hlubší motivace adventistů snášet perzekuci kvůli neochotě pracovat v sobotu je třeba podrobněji vysvětlit roli, jakou sobotní observance zaujímá v jejich věrouce.

Impulz ke svěcení soboty přejali adventisté od baptistů sedmého dne. Od počátku hnutí, jež se později transformovalo v denominaci, bylo svěcení soboty klíčovým znakem jejich identity.¹⁵ Mimo jiné proto, že se brzy stalo hlavním bodem sváru s ostatními křesťany, ale také ústředním znakem adventistické evangelizace, tj. získávání nových příslušníků. Od 40. do 70. let 20. století byly pro účely katecheze¹⁶ používány propozice z pera kazatele

11 "Religious liberty is best exercised when state and church are separate." "Attempts to unite church and state are opposed to the interests of each, subversive of human rights and potentially persecuting in character." Tyto principy jsou otištěny v každém čísle, ale mj. je možné je najít na webových stránkách časopisu: <http://libertymagazine.org/about> (8. 8. 2019).

12 Ellen Gould Whiteová, *Vítězství lásky Boží*, B.m.: Ústřední rada církve adventistů s.d. v ČSSR, 1969.

13 Piškula, *Dějiny Církve adventistů*, 26.

14 Tamtéž, 59.

15 R. W. Schwarz, *Light Bearers to the Remnant*, Mountain View, California: Pacific Press Publishing Association, 1979, 58.

16 Katecheze probíhá pouze u dospělých, stejně tak jako křest.

Josefa Kutého s názvem *Přítomná pravda*.¹⁷ Kutý sobotní observanci věnuje explicitně 2 z 33 témat,¹⁸ nicméně motiv soboty se prolíná mnoha ostatními. Pro naše téma je pravděpodobně mnohem důležitější, jakou roli hraje sobotní observance v adventistické eschatologii. Ta totiž vychází z premisy, že v „době konce“¹⁹ budou světítelé soboty pronásledováni politickými a náboženskými mocnostmi prosazujícími „nedělní zákon“, tj. vynucené dodržování neděle. Kutý v tématu 29 (Zkouška Božího lidu) říká doslova: „Budou vnucovány nedělní zákony [...] Budou neustále přísnější, až konečně budou nadiktovány násilně. Proti zákonu Božímu budou vnucovat [...] neděli. [...] Sobota je znamením lidu Božího.“²⁰ Mentalita adventistů byla tedy od vstupu do společenství formována myšlenkou, že sobotní observance bude klíčovým projevem věrnosti Bohu v poslední zkoušce lidských dějin.

Není složité porozumět tomu, že onou mocností bránící svěcení soboty se v myslích některých adventistů stal jak národně socialistický, tak lidově demokratický režim. A je pak zřejmé, že právě tento klíčový teologický důraz je v pozadí ochoty členů adventistické církve strpět dlouholeté žaláře a bojovat o možnost volné soboty pro své děti přes různé byrokratické ústrky (až po hrozby umístění dětí do ústavní péče).

Je ovšem nutné dodat, že mezi umírněnějšími a přísnějšími adventisty probíhal o tuto otázku spor. V následující kapitole je zmíněný střet mezi Janem Biehajem, jenž zahynul kvůli dodržování soboty v koncentračním táboře, a Pavlem Guznarem, starším sboru Ostrava – Lazy, jenž tvrdil, že se nejedná o eschatologickou zkoušku víry, a proto není nutné kvůli sobotě obětovat život. Jiný teologický postoj zaujímal předseda církve Tobiáš Zigmund, sám odsouzený na 7 let do vězení, jenž zastával tolerantnější stanovisko vůči těm, kdo nebyli v otázce „svěcení“ soboty natolik důslední. Zigmund, v souladu s adventistickou věroukou, poukazoval na to, že sobotní observance není „otázkou spasení“, tj. není podmínkou posmrtného života s Bohem. Ve svých vzpomínkách líčí, jak před příslušníky bezpečnostních složek státu (StB) zaujal tento postoj: „1. Jsem předsedou všech věřících v ČSR a nikým nesmím pohrdat: to

17 Josef Kutý, *Přítomná pravda*, bez vrocení, knihovna Adventistického teologického institutu, sign. ADA02048.

18 Tamtéž, 12 – Platnost svěcení soboty a 13 – Význam soboty a její správné svěcení.

19 Adventisty používaný termín označující dobu těsně před koncem lidských dějin, tj. před druhým příchodem Ježíše Krista na zemi.

20 Kutý, *Přítomná pravda*, uloženo též in: Národní archiv České republiky (NA ČR), fond Církev adventistů sedmého dne v ČSR, zn. C-ADV, karton 12.

znamená, že nepohrdám ani těmi věřícími, kteří neposílají své děti v sobotu do školy. 2. Nepohrdám ani těmi, kdo své děti v sobotu do školy posílají.“²¹

Bylo by tedy mylné domnívat se, že adventisté byli v otázce sobotní ob-
servance (ať už v případě pracujících, dětí či vojáků) jednotní. Orgány státní
správy samozřejmě této nejednotnosti využívaly ve svůj prospěch, například
pomocí odebrání státních souhlasů s výkonem duchovenské činnosti apod.

Adventisté sedmého dne v Protektorátu Čechy a Morava

Konflikt s protektorátními úřady nebyl zdaleka tak dramatický jako v přípa-
dě lidově demokratického zřízení o cca deset let později. Tento fakt vychází
pravděpodobně ze skutečnosti, že režim nijak církve aktivně neperzekvoval,
pokud ony vůči němu nevystupovaly, což (jak je zřejmé z výše uvedených
postojů adventistů) nebyl případ adventistů. Jejich obecně apolitický postoj
dobře shrnuje výrok Jana Kantora, jenž vyléchl na gestapu týkající se rozši-
řování adventistické literatury shrnuje takto: „[...] z tohoto nebezpečného
střetu s gestapem jsem si vzal důležité ponaučení – my adventisté bychom
se nikdy neměli plést do politických událostí.“²² V jistém kontrastu s tím stojí
naopak důraz na přísné dodržování sobotního odpočinku, jak vyplývá např.
z dopisu předsedy tehdejší Českomoravské jednoty adventistů sedmého dne
Josefa Doubravského adresovaného Josefu Ceplovi ohledně vrtání studny
v katastru obce Březiny, kde adventisté provozovali ozdravovnu. Doubravský
trvá na tom, aby firma pracovala každý den o dvě hodiny déle, a Cepl jí za to
nabídl kompenzaci 200 Kč, jen aby nedošlo k práci v sobotu.

Ke konfliktům ohledně soboty od počátku vzniku Protektorátu docházelo
zvláště v místech, kde byli adventisté zařazeni do zbrojního průmyslu. Ve
vzpomínkách členů církve bývají tyto příběhy zbarveny hagiograficky, mají
většinou pozitivní konec, který je interpretován jako Boží zásah.²³ To, že
byla adventistům často volná sobota umožněna, mělo však také prozaičtější

21 *SOUHRN událostí o činnosti Církve adventistů s.d. v ČSSR za roky 1946 až 1962: Spracoval dle svého vědomí a svědomí bývalý vedoucí člen Církve Tobiáš J. Zigmund, narozen 10. září 1905 v Iliji, okr. Žiar n/hr, b.m.: nepublikováno. 1991, v soukromém archivu autora článku.*

22 Jan Kantor s manželkou, *Z Boží milosti: vzpomínky*, bez vrocení, knihovna ATI, sign. ADD01082.

23 Tak např. kazatelé Karel Špinar a Miloslav Šustek a mnozí další. Karel Špinar, *Vzpomínky*. 2002, nepublikovaný text v soukromém archivu autora; Miloslav Šustek, *Moje slabost a Kristova síla*, Ostrava: Jupos, 1996.

příčiny. V první řadě šlo pravděpodobně o mnohem větší benevolenci úřadů a též ochotu adventistů pracovat velmi intenzivně v neděli, kdy naopak chyběli dobrovolníci z řad ostatních zaměstnanců. Tato taktika, tedy „napracování“ sobotního penza v neděli, byla ostatně adventisty uplatňována i v 50. a 60. letech. Adventisté si navzájem sdělovali informace o tom, které firmy jsou ochotny volnou sobotu poskytovat, jak ukazuje mj. dopis tehdejšího předsedy církve Josefa Doubravského z 5. 3. 1942 o vídeňské firmě vedené přímo adventistou jménem Schor.²⁴

Ne vždy ovšem byla situace pro adventisty stejně příznivá. Kazatel Oldřich Drápal dokonce v dopise adresovaném pražskému vedení tvrdí, že byl kvůli práci v sobotu udán. Říká, že: „[...] v této pohnuté době musí být člověk připraven k práci i oběti.“²⁵ Intence samotného dopisu jeví snahu předejít řevnivosti a udavačství. Bývalý (v době, kdy se událost odehrála) kazatel Niedoba byl pro odmítnutí sobotní práce vězněn půl roku „[...] v polském koncentračním táboře“.²⁶

Zdokumentovány jsou ovšem i dva případy, které skončily smrtí dotčených, kdy příčinou střetu byla sobotní observance. Prvním je Jan Biehaj, dělník v koksovně, který očekávaně požadoval volnou sobotu pro bohoslužebné účely. Tomu ovšem oponoval mistr, který Biehajovi hrozil, že jeho případ předá gestapu, pokud počet absencí na pracovišti přesáhne šest. Pro naše téma je velmi zajímavá rozepře, která vznikla mezi Biehajem a Pavlem Guznarem, tehdejším představitelem místního adventistického společenství, kam Biehaj docházel. Guznan totiž Biehaje přesvědčoval, že se nejedná o eschatologickou dobu útlaku, protože není třeba o sobotu bojovat, a sám chodil v sobotu do práce.²⁷ Biehaj byl nahlášen, strávil měsíc ve vazbě v Těšíně a v dubnu 1941 byl převezen do Osvětimi, kde zemřel 19. 5. 1941.

Podobný osud potkal Vlastimila Hlávku, který byl kvůli neochotě pracovat v sobotu udán. Hlávka byl nejprve vězněn v Přerově, poté v Brně v Kounicových kolejích, odkud byl deportován do Osvětimi, kde zemřel v dubnu roku 1942.²⁸

Zajímavá zmínka se objevuje v časopisu *Katolík* z roku 1948 o adventistovi, kterého autor (jezuita Adolf Kajpr vystupující pod značkou ak) znal

24 NA ČR, fond Církve adventistů sedmého dne v ČSR, zn. C-ADV, karton 2.

25 Tamtéž.

26 Špínar, *Vzpomínky*.

27 Tyto informace vycházejí z osobního rozhovoru autora tohoto článku s dcerou Jana Biehaje, vdanou Poledníkovou, ze 14. 7. 2000.

28 Piškula, *Dějiny Církve adventistů*, 80–81.

z Dachau:²⁹ „Ten se tam dostal právě proto, že i za Němců slavil svou sobotu, nepracoval, což bylo vyloženo jako sabotáž, a byl za to koncentrák.“³⁰

Adventisté sedmého dne a střet s lidově demokratickým zřízením o možnost sobotní observance (1948–1989)

Výše zmíněné případy perzekuce nacistickými úřady kvůli neochotě pracovat v sobotu byly spíše výjimkami. Ve vztahu k lidově demokratickému zřízení po roce 1948 už šlo o plošný střet týkající se téměř celého adventistického společenství. Zásadní body střetu byly dva – povinná vojenská služba a povinná školní docházka dětí.

Není bez zajímavosti, že adventisté byli vůči novému režimu v poválečné době pravděpodobně pozitivně nastaveni. Karel Kaplan má dokonce za to, „že mezi nepočetným členstvem (10 000) bylo hodně dělníků a také komunistů.“³¹ To je možné doložit jen částečně, jelikož nejsou k dispozici seznamy členů KSČ. Nicméně 20. dubna 1948, tedy těsně po únorovém převzetí moci, vytvořili adventisté *akční výbor Československé jednoty s.d.*, složený ze 7 členů, z nichž u 6 je uvedena jako politická příslušnost KSČ.³² To asi není beze zbytku možné interpretovat jako reprezentativní vzorek, jelikož do akčního výboru byli pravděpodobně vybráni ti, kdo, jakožto komunisté, mohli být státní správou vnímáni vstřícně. Jisté je, že státní správa navzdory ostrému střetu, který se rozhořel zákazem činnosti církve v roce 1952, vnímala možné styčné body vycházející ze skutečnosti, že většina členů denominace pocházela z nejnižší společenské vrstvy. Proto při zvažování dalšího postupu úředníci SÚC doporučovali vedení KSČ: „Považujeme za nevhodné jít cestou prvu a provést tvrdá opatření vůči všem adventistům [...] vytvořili bychom tak režimu tisíce nepřátel převážně většinou z řad dělníků.“³³

29 Snad mohlo jít o jistého Hronka, jehož zmiňuje dopis adresovaný Doubravskému z těsně poválečné doby: „...na koho ještě čekáme, to jest br. Hronek, který dosud se nepřihlásil u nás. Doufám, že se nejprve staví u mne, neb všechny vězně z Dachau vozí nejdříve do Budějovic.“ NA ČR, fond C–ADV, karton 18.

30 *Katolík* 11 (25. 1. 1948), č. 4: „Ještě k adventistům.“

31 Karel Kaplan, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, Brno: Doplněk, 1993, 70.

32 NA ČR, fond C–ADV, karton 2.

33 NA ČR, fond Státní úřad pro věci církevní 1949–1956, zn. SÚC, karton 6. Jedná se o citát z podrobné analýzy podzemní činnosti adventistů, na jejímž základě doporučoval SÚC politbyru znovupovolení činnosti denominace.

Přestože tedy adventisté vůči lidově demokratickému zřízení nijak aktivně nevystupovali (práve naopak), došlo 20. 8. 1952 rozhodnutím politického sekretariátu ÚV KSČ k úplnému zákazu činnosti církve, odejmutí státního souhlasu všem kazatelům a konfiskaci veškerého majetku.³⁴ Oficiální dokument adresovaný vedení církve uvádí jako důvod, že se církev „[...] nevyvíjela v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení [...]“;³⁵ nicméně interní dokument SÚC nám dává detailněji nahlédnout do přemýšlení státní správy a zde uvádí lpění na dodržování soboty jako jednu z důležitých příčin zákazu. „Adventisté trvají na svěcení soboty, v sobotu nepracují, nepošílají děti do školy.“³⁶ Zákaz činnosti církve trval od roku 1952 do roku 1956 a adventisté toto čtyřleté období tradičně nazývají „dobou zákazu“.

Navzdory oficiálnímu zákazu se v této době činnost adventistů nijak neu-menšila, pouze přesunula do ilegality. Proto se ve zprávách SÚC již od roku 1953 objevovaly návrhy na opětovné povolení činnosti církve. SÚC si opakovaně stěžoval na neutuchající aktivitu adventistů v podzemí, když ve svých zprávách vyhodnocoval úspěšnost plošného zákazu. „Dnešní stav, kdy církev dále v plné aktivitě žije v podzemí, je velmi nebezpečný a trvale neudržitelný, neboť dnes, kdy církev pracuje bez naší kontroly a za vzrůstající nedůvěry adventistů ke státu, mohou snadno do tajných obcí proniknout vyslovení nepřátelé, rozšiřovat zde politickou protistátní propagandu a vytvořit z celé církve nebezpečnou základnu pro podzemní protistátní boj. Takové zjevy se již začínají vyskytovat.“³⁷

Důvody pro perzekuci adventistů kvůli sobotní observanci ze strany lidově demokratického režimu

Do jisté míry klíčovou, avšak stále neuspokojivě zodpovězenou otázkou zůstává, proč se vlastně státní úřady rozhodly tak masivně perzekvovat adventisty kvůli nedodržování pracovní soboty, navzdory tomu, že členové denominace se po roce 1948 stavěli vůči novému zřízení spíše vstřícně.

34 Archiv bezpečnostních složek (ABS), sign. A 2-1 i.j. 569_f4863, „Návrh na další postup vůči církvi adventistů“, 10. 12. 1953.

35 NA ČR, fond SÚC, karton 16.

36 ABS, sign. A 2-1 i.j. 569_f4863, „Návrh na další postup vůči církvi adventistů“, 10. 12. 1953.

37 Tamtéž.

Samotný hospodářský dopad byl v případě denominace s několika tisíci přívrženců zanedbatelný.

Jiří Piškula a Peter Morée nabízejí tři možná vysvětlení pro tvrdý postup vůči adventistům. Jako první vidí přehnanou důslednost některých představitelů SÚC – bývalých farářů Československé církve (jmenovitě Vladimíra Ekar-ta) – kteří toužili „dokázat, že se svého bývalého povolání již zcela zřekli.“³⁸ Druhá příčina může být v „překvapivé zámožnosti církve“, která byla „třetí nejbohatší nekatolickou církví v českých zemích po Církvi československé a Českobratrské církvi evangelické“.³⁹ V neposlední řadě mohl podle Piškuly s Moréem důvod tkvět v americkém původu denominace.

Téma amerických kontaktů nepochybně bylo v hledáčku Státní bezpečnos-ti, jak dokazuje dokument SÚC signovaný ministrem Fierlingerem a adresov-aný ministru národní bezpečnosti Karlu Bacílkovi s názvem: *Návrh opatření proti církvím amerického původu*⁴⁰ z 9. září 1952, který se nicméně věnuje metodistům a baptistům a vytipovává je jako terč represivního zacházení po vyhlášení zákazu činnosti CASD.

Autor tohoto článku má za to, že příčina může tkvět i v psychologickém nastavení režimu, který hlavně během 50. let nebyl ochoten tolerovat odchylky v jednání jednotlivců vůči kolektivu a mase. Sobotní absence pracujících adventistů (či žáků a studentů) byly navíc veřejnou věcí a vždy měly nějaký vliv na širší kolektiv. Státní orgány vycítily, že adventisté, byť jejich intence není protirežimní, svou jinakostí narušují narativ o kolektivním hledání „lepších zítřků“. Na Ministerstvo školství (po zrušení SÚC) přicházela řada stížností na adventisty. Jedním příkladem z mnoha může být zpráva z Odboru školství a kultury rady KNV v Ostravě z 11. ledna 1960. Tento dokument popisuje konflikt, který vznikl na dole Čs. Pionýr v Petřvaldě, kde sedm adventistů odmítalo nastupovat v sobotu do práce a snažilo se práci nahradit v neděli. Správa dolu vyhlásila zákaz tuto praxi tolerovat.

„Podle vyjádření celozávodního výboru KSČ přistoupila správa závodu k těmto opatřením proto, že sobotní absence adventistů sedmého dne v práci působí jim obtíže nyní, kdy závod zavádí čtyřsměnný provoz. Sobotní absence má škodlivý vliv na pracovní morálku, narušuje produktivitu práce a politické

38 Peter Morée – Jiří Piškula, „Nejpokrokovější církevní pracovník“ – Protestantské církve a Josef Lukl Hromádka v letech 1945–1969, Benešov: Eman, 2015, 133.

39 Tamtéž.

40 ABS, dokument Návrh opatření proti církvím amerického původu, sign. A 2-1 i.j. 388_ f4491.

školení zaměstnanců. [...] Bulači vytykají správě závodu, že když to mohou odpustit panbíčkářům a dovolit jim nadělat sobotní směnu, případně i dvě směny, že to mohou udělat i jim – bulačům. [...] Že narušují i nutné práce v neděli, poněvadž správa závodu nemůže na tyto práce v neděli získat katolíky, nebo členy jiných církví, kteří říkají, že mají v neděli také svůj svátek, jako adventisté v sobotu.“⁴¹

Navzdory zmíněným organizačním a pracovním obtížím je zjevné, že největší dopad mělo chování adventistů v psychologické a sociální rovině. Svým lpěním na sobotní observanci narušovali zdánlivou jednotu československých pracujících. Obvinění z neochoty pracovat (bulačení) se adventisté snažili čelit tlakem na své členy, aby patřili mezi vzorné pracovníky. Jeden ze sedmi výše zmíněných adventistických horníků z dolu Čs. Pionýr byl nositelem Řádu práce.⁴²

Spor o sobotní docházku dětí do školy: tzv. „školská otázka“

Státní správa nicméně tušila, že ani ukončení zákazu činnosti nebude znamenat, že zmizí hlavní bod sváru, a sice sobotní observance. Adventistická neústupnost v této otázce vedla Státní úřad pro věci církevní k ochotě ke kompromisu v tom smyslu, že nechává možnost volné soboty v gesci jednotlivých zaměstnavatelů. SÚC se nicméně váhavě rozhodl lpět na nutnosti povinné školní docházky v sobotu. V tajné zprávě s názvem „Povolení činnosti některým náboženským sektám – návrh na provedení“ se uvádí: „a) adventisté nahradí zmeškané soboty v dohodě s vedením podniku prací přes čas, či prací v neděli; [...] c) děti rodičů adventistů musí navštěvovat pravidelně i v sobotu školu (děti adventistů nejsou považovány za řádné členy církve).“⁴³ Že tento bod bude velmi problematický, bylo úřadům jasné, což mj. vyplývá ze zprávy předsedy SÚC Jaroslava Havelky adresované členům politbyra, v níž se říká: „Jednání s mluvčími této náboženské společnosti nebylo zatím úspěšně skončeno proto, že vedoucí kazatelé církve se zdráhají dáti záruku na to, že všechny děti rodičů – adventistů budou v sobotu

41 NA ČR, fond Ministerstva školství a kultury, odbor pro věci církevní, 1956–1967, karton 50, č. 53165/59, *Adventisté na Ostravsku*, 17. 11. 1959.

42 NA ČR, fond MŠK, karton 50, dopis Ladislava Šustka z 16. 11. 1959 adresovaný vedení CASD s žádostí o intervenci ve prospěch horníků. Držitelem řádu byl Zdeněk Tkačík.

43 ABS, dokument „Povolení činnosti některým náboženským sektám“ z 25. října 1955, sign. A 2/1 ij. 870.

navštěvovati školu. Adventisté dle doslovného výkladu bible uznávají za den odpočinku sobotu, a nikoli neděli a někteří z nich vztahují toto biblické přikázání i na své děti.⁴⁴ Nadto závěr zprávy doporučuje, aby politbyro nepodmiňovalo povolení činnosti církve adventistů sedmého dne sobotní školní docházkou, jelikož si SÚC v této chvíli musel být vědom, že to je podmínka velice obtížně vymahatelná.

V roce 1956 byl Státní úřad pro věci církevní zrušen a horký brambor sobotních absencí dětí adventistických rodičů se ocitl v gesci Ministerstva školství a kultury. To vyvíjelo tlak na vedení církve, aby zajistilo dodržení této podmínky povolení činnosti. Vedení církve se snažilo zaujmout neutrální postoj, tj. nijak se k věci nevyjadřovat a nechávat ji na svědomí jednotlivců. Tím, jak doufalo, by se zbavilo tlaku ze strany jak členů církve, tak státní správy. V tomto smyslu byl formulován zápis ze setkání Ústřední rady církve se zástupcem ministerstva z roku 1958, ve kterém se říká: „[...] docházka dětí do školy není zcela záležitostí církve, poněvadž děti nejsou plnoprávními členy církve. [...] Ústřední rada a Poradní sbor prohlašují, že při řešení této otázky nemohou donucovat rodiče, aby porušovali svobodu svědomí.“⁴⁵ Dalším krokem MŠK bylo vyvíjet tlak na kazatele, aby působili na rodiče, potažmo aby šli příkladem a sami děti do školy posílali.⁴⁶ Pokud se kazatel vzepřel, byl mu odebrán státní souhlas a nemohl již dále svou profesi vykonávat. Pravděpodobně nezamýšleným vedlejším efektem tohoto kroku však byl vznik silného opozičního proudu uvnitř církve tvořeného právě bývalými kazateli, kteří se stali mluvčími křídla, jež otázku sobotní školní absence vnímalo jako otázku, v níž není možné udělat kompromis. Odebrání státního

44 NA ČR, fond SÚC, karton 7, „Zpráva o provedení usnesení politického byra o povolení činnosti některých sekt“, č.j. T 181/56–S. Není bez zajímavosti, že kopie zprávy uložená v tomto fondu, obsahuje propiskou přeškrtnanou pasáž tohoto znění: „Vzhledem k průběhu dosavadního jednání o této otázce lze se domnívat, že v nejzazším případě bychom mohli od adventistických kazatelů dosáhnouti příslib, že budou vhodným způsobem působiti, aby všichni rodiče – adventisté v sobotu děti do školy posílali.“ Jedná se pravděpodobně o pracovní verzi, z níž vysvítá, že SÚC si byl vědom praktické nevymahatelnosti této podmínky.

45 NA ČR, fond MŠK, karton 50.

46 Tento tlak se např. projevoval „besedami“ konanými na ústředí církve za přítomnosti pracovníka MŠK, při nichž se každý z kazatelů musel vyjádřit, zda děti do školy sám posílá či nikoli. Naopak kazatelé nechtěli dovolit tento přenos zodpovědnosti a tlačili na vedení, aby zaujalo jasné stanovisko. Tak např. M. Špinar, kazatel v Praze Podolí, oslovuje v dopise referenta MŠK Jona 28. 2. 1963. NA ČR, fond MŠK, karton 50.

souhlasu bylo jistě účinnou hrozbou, nicméně v okamžiku, kdy byla hrozba naplněna, ztrácela státní správa nad bývalým kazatelem jakoukoli kontrolu.

Tlak na rodiče se někdy projevoval také v tom, že pokud nechtěli posílat děti v sobotu do školy, byli přesvědčováni, aby přestali docházet na bohoslužby. Tak tomu bylo např. ve sboru Praha – Podolí, jehož výbor v tomto smyslu informoval vedení církve.⁴⁷

Nemilé pro státní správu bylo, že se téma sobotní docházky adventistických dětí do školy stávalo veřejným. Několikrát byla v tomto smyslu oslovena redakce Rudého práva, která následně vyžadovala stanovisko MŠK.⁴⁸ Některé žádosti byly též adresovány kanceláři prezidenta republiky.⁴⁹ Zvyšující se počet stížností vedl k tomu, že ÚV KSČ 7. 12. 1965 pověřil pracovníky ministerstva k vypracování jednotných pokynů, dle kterých měli pracovníci státní správy (primárně ředitelé škol či školských úřadů) postupovat. V roce 1965 měly školní orgány poměrně dobrý přehled o počtu dětí, kterých se opatření týkalo. V celé ČSR se jednalo odhadem o 800 dětí, což nepochybně není málo.

Mezitím se ovšem rozhořel spor uvnitř církve, který se nejsilněji projevil během konference konané 11.–14. 12. 1963 v Praze. Na ní vystoupila ta část církve vedená kazateli bez státního souhlasu (viz výše) a obvinila vedení denominace v čele s Tobiášem Zigmundem, že „zaprodali církve státu, nedostatečně hájí zájmy církve před státní správou a zejména nebrání, ale sami prosazují, aby byla v církvi zavedena sobotní docházka dětí do školy.“⁵⁰ Předseda církve Zigmund následně ze zdravotních důvodů rezignoval. V teologické rovině se spor proměnil v otázku, zda je dodržování sobotního odpočinku tzv. „otázkou spasení“, tj. podmínkou vstupu do Božího království po Božím soudu. Alespoň takovým způsobem interpretoval celý vnitrocírkevní spor tehdejší předseda ÚR Tobiáš Zigmund s tím, že opozice vůči vedení sobotní observanci vnímá jako podmínku spásy.

47 NA ČR, fond MŠK, karton 50, dopis M. Špinara adresovaný Ústředí církve Adventistů s.d. (sic) z 4. 5. 1963. „Rodiče vzali na vědomí tuto mimořádně těžkou situaci podolského sboru. Ve snaze nezpůsobiti těžkosti sboru se vyjádřili, že se v podolském sboru zdrží se svými dětmi návštěvy dopoledních pobožností do doby, než se celá věc vyjasní.“

48 NA ČR, fond MŠK, karton 50, č.j. 44939. Že se jednalo o neoblíbené téma na MŠK, naznačuje, že žádost redakce Rudého práva ze 4. 11. 1966 je následována třemi urgencemi odpovědi ministerstva.

49 Tak např. Matěj Hybl z Třince, jenž u prezidenta rozporoval udělení pokuty za nedocházení dětí do školy. NA ČR, fond MŠK, karton 50, č.j. 19.457/63 z 1. 8. 1963. MŠK bylo následně požádáno o vyřízení celé žádosti.

50 NA ČR, fond MŠK, karton 50, Zápis z jednání konference, 11.–14. 12. 1963.

Povaha sporu ohledně docházky dětí v sobotu do školy byla vždy závislá na konkrétním přístupu učitele, potažmo ředitele školy. Ti mohli být značně benevolentní, anebo naopak velmi striktní. Perzekuce nabírala různé podoby od mírných (třídní či ředitelské důtky, snížené známky z chování), přes finanční pokuty, až po extrémní případy odebrání dětí z péče rodiny a jejich předání do péče ústavní.⁵¹

Celý dramatický spor se vyřešil tím, že byl v Československu zaveden pětidenní pracovní týden, a sice Vyhláškou ministerstva práce a sociálních věcí č. 63/1968 Sb. Během normalizace byly vyhlášovány občasně pracovní soboty až do roku 1989, ale s těmi již adventisté neměli plošné problémy, protože bylo celkem snadné takové dny napracovat, či neomluvená absence z vyučování nebyla natolik rozsáhlá jako v letech 50. a 60.

Povinná vojenská služba a služba v sobotu

Nejčastějším důvodem věznění adventistů v 50. letech byla neochota účastnit se služby během povinné vojenské služby. Členové církve nastupující do československé armády byli posíláni k Pomocným technickým praporům, které sloužily jako specifická forma perzekuce pro ty, jež režim vnímal nepřátelsky a nedůvěřivě.⁵² Poté, co odmítli adventističtí branci sobotní službu, byli zatčeni, posláni před soud a odsouzeni k několikaletým trestům vězení.

Nicméně problém se sobotní observancí obvykle pokračoval i ve věznicích, kde kvůli jejímu vyžadování byli adventisté ještě ostřeji trestáni, např. samotkou atd.⁵³ Jan Synek ve své studii o náboženském životě ve věznicích během komunistického režimu hodnotí pobyt adventistů ve věznicích poněkud vyznačsky takto: „Je proto příznačné, že ani vězeňské tresty je nedonutily tyto postoje přehodnotit a jejich utrpení bylo veliké. O to silnější však byla jejich víra i svědectví, které vydávali před ostatními vězni.“⁵⁴ Důsledná snaha o dodržování soboty vedla adventisty k vytváření vězeňských subkomunit (např. věznice v Opavě), jež se vzájemně podporovaly v odmítání sobotní práce.⁵⁵

51 Tyto případy zmiňují člen církve MUDR. (sic) Židek z Frýdku a kazatel Voráč z Prahy v zápisu z diskuze konané 27. 10. 1957 na shromáždění kazatelů a starších sboru v Brně. NA ČR, fond MŠK, karton 50.

52 Více viz Jiří Bílek, *Pomocné technické prapory*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002.

53 Synek, *Svobodní v nesvobodě*, 72–75.

54 Tamtéž, 75.

55 Tamtéž, 73.

Bohužel zatím neexistuje přesná statistika, která by nabídla počty vězněných adventistických branců, nicméně ze vzpomínek vězněných členů církve je možné usuzovat, že se jednalo o desítky, maximálně nižší stovky.

Závěr

Tento článek se pokusil popsat a vysvětlit specifický střet mezi skupinou křesťanů (adventistů sedmého dne) a totalitními režimy 20. století v ČSR (potažmo Protektorátu Čechy a Morava). Ani jeden z režimů tento střet nechápal jako zásadní otázku ideologickou. Jinak tomu bylo ze strany adventistů, pro něž, jak článek ukazuje na stručném shrnutí jejich teologie, je sobotní observance klíčovým znakem identity a současně i rozhodujícím projevem věrnosti Bohu. I když se dá říci, že adventisté v obou střetech uspěli, celkový výsledek boje o volnou sobotu byl nejednoznačný. Církev z něj totiž vyšla vnitřně rozdělená. V jistých částech, zvláště na Moravě a ve Slezsku, se projevovala výrazná nedůvěra ve vedení vnímané jako poplatné státní správě.

Není bez ironické zajímavosti, že volná sobota znamenala pro adventisty vítězství v zásadním ideologickém střetu, zatímco pro většinovou společnost v Československou pouze vítanou příležitost prodloužit si každotýdenní pobyt na chatách či chalupách.

Michal Balcar, M.A.

Univerzita Karlova
Evangelická teologická fakulta
Černá 9, 110 00 Praha 1
Česká republika
michal.balcar@icloud.com